

PARLAMENT DE L'ACTE D'INAUGURACIÓ DE LA MOSTRA DEL FONTS HISTÒRIC DE LA BIBLIOTECA DE FÍSICA i QUÍMICA (2023):

La visita d'Einstein a Barcelona, 1923

Excel·lentíssim i Magnífic Dr. Rector, benvolguts Degà i Vicedegà, benvolguda Cap de la Biblioteca, benvolgudes companyes i companys:

En primer lloc, vull agrair al Sr. Rector Dr. Joan Guàrdia que hagi acceptat la Presidència d'aquest acte, especialment tenint en compte que estem en període electoral.

Com ja ha esmentat el Vicedegà de Recerca Dr. Lluís Mañosa, el 2005 es va inaugurar la primera mostra del Fons Històric de la Biblioteca de Física i Química, dedicada precisament a commemorar la figura d'Albert Einstein (centenari de la publicació dels seus revolucionaris treballs sobre relativitat restringida, l'equivalència massa-energia, el moviment Brownià i l'efecte fotoelèctric), i a cura del Dr. Luis Navarro, actualment Professor Emèrit de la Facultat de Física. Enguany hem organitzat la mostra al voltant de la visita que Einstein va realitzar a Barcelona al 1923, i un altre cop el Dr. Navarro ha actuat com a Comissari de la Mostra. Amb aquesta actuació el Dr. Navarro conclou la seva participació en la Comissió de Fons Històric de la nostra Biblioteca. És el moment doncs d'agrar-li la seva dedicació i suport, no solament en les altres ocasions en les que hem commemorat la figura d'Einstein (de la qual el Dr. Navarro és un gran coneixedor), sinó al llarg de tots aquests anys (divuit edicions consecutives, amb l'única excepció del 2020 a causa de la pandèmia del COVID-19). Luis, gracias una vez más en nombre de la Comisión de Usuarios de la Biblioteca. Ha sido un privilegio el poder contar contigo.

Com ja heu vist, enguany aquest acte no inclou una conferència que detalli la temàtica de l'Exposició sinó que es representarà una obra de teatre basada en un episodi de la visita d'Einstein a la nostra ciutat. Permeteu doncs que us en faci una breu introducció. La primera invitació que va rebre Einstein per visitar Barcelona fou la del matemàtic Rey Pastor, al 1920. Per motius d'agenda no va acceptar aquesta invitació, i no fou fins a l'estiu de 1921 que respongué a una altra de l'enginyer Esteve Terrades, catedràtic a Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, acceptant de venir a Espanya el curs 1922-1923. Einstein arribà a Barcelona el dijous 22 de febrer de 1923, provinent en tren des de Marsella. Einstein havia iniciat el 1922 un llarg viatge, que el va portar a França, a Japó (embarcant per a aquest país va rebre la notícia que li havien concedit el Premi Nobel de Física de 1921, pel seu descobriment de l'efecte fotoelèctric), i després a

Palestina. La visita a Barcelona fou de sis dies de durada, i es detalla al Pòster central de l'Exposició que després inaugurarem. Només destacarem ara que va donar un curs en tres sessions sobre teoria de la relativitat (en francès) a la Diputació de Barcelona per a un públic "expert" d'unes cent persones, i una conferència a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts. L'arquitecte (i aleshores President de la Mancomunitat) Puig i Cadafalch l'acompanyà als monestirs de Sant Cugat i Poblet i a les esglésies romàniques d'Ègara; l'enginyer industrial (i polític) Rafael Campalans va organitzar a casa seva un sopar en honor d'Einstein (amb un curiós menú en "llatí relativista" que podeu consultar a una de les vitrines), seguit d'una vetllada musical (en la que actuà el guitarrista Regino Sainz de la Maza), i també una trobada amb membres de la CNT i en particular amb el sindicalista Àngel Pestaña.

Després de Barcelona anà a Madrid per uns dies, on repetí curs i conferència, i va rebre el doctorat *honoris causa* de la Universitat de Madrid (la de Barcelona no ho podia fer). Des d'un punt de vista cultural, visità el Museo del Prado i Toledo. De tornada a casa seva s'aturà un parell de dies a Saragossa. El 1934, quan ja residia als Estats Units, el govern de la Generalitat el nomenà ciutadà honorari de Catalunya; inicialment acceptà la distinció, però s'excusà perquè finalment havia cancel·lat el viatge a Europa. En la carta, afirmava que sovint escoltava les cançons catalanes (harmonitzades per Enric Morera) que li havien regalat a Barcelona.

Com és habitual, hem preparat una segona mostra històrica que trobareu a l'esquerra de l'exposició central. Enguany, celebrem el centenari de la publicació de la teoria de Debye-Hückel sobre la conductivitat elèctrica en solucions d'electròlits, que representà un gran avenç sobre la prèvia de Svante Arrhenius. Aquesta teoria ha portat a una comprensió acurada de les interaccions electrostàtiques en medis materials on la presència de partícules carregades és important, i actualment és la base de moltes aplicacions en nanotecnologia, biofísica i astrofísica, entre d'altres.

Peter Debye va rebre el premi Nobel de Química l'any 1936 per les seves investigacions dels moments dipolars moleculars i de difracció de raigs X en gasos, i Erich Hückel (ajudant de Debye al 1923) fou un pioner de l'aplicació de la Química Quàntica a les molècules orgàniques, molt conegut pel mètode aproximat d'orbitals moleculars en sistemes pi que porta el seu nom. Aquesta segona exposició ha estat a cura dels Professors Francesc Mas, de la Facultat de Química, i Juan Luis Gómez, de la Facultat de Física.

Cap de les dues exposicions no hauria pas estat possible sense l'entusiasta i dedicada tasca del personal de la Biblioteca de Física i Química, sota la coordinació de la seva Directora, la Sra. Isabel Parès. Gràcies a totes i a tots en nom de la Comissió d'Usuaris.

Encara que sigui de manera breu, voldria fer un resum de l'activitat de la Biblioteca de Física i Química durant el curs passat. La Biblioteca és evidentment important pel seu contingut físic i virtual en llibres, revistes, bases de dades, etc., que ens faciliten l'accés al coneixement, i són fonamentals per a la nostra tasca docent i investigadora. En aquest apartat, malauradament, només puc repetir el que hem anat constatant aquests darrers anys (i ja en portem uns quants!): el nombre de recursos als quals podem accedir minva any rere any, a causa del fet que el pressupost de la Biblioteca no augmenta, mentre sí que ho fan els preus de les subscripcions d'editorials científiques i de bases de dades. Em remeto als meus discursos des del 2016, que podeu trobar a la pàgina Web del CRAI.

Enguany voldria posar èmfasi però en el fet que la Biblioteca com a continent és també un espai físic que evoluciona per a la creació d'espais de treball més moderns, flexibles i tecnificats. En aquest context, és obvi que les biblioteques han d'incorporar nous usos per ampliar i modernitzar els seus serveis. Concretament, en el nostre cas s'estan eliminant les prestatgeries de fons d'utilització escadussera (com moltes de les de revistes en paper) i reestructurant els espais atenent a les noves necessitats de treball i d'estudi que els nostres alumnes ens plantegen. Des de fa uns anys, de manera gradual estem avançant en aquesta direcció: s'han creat cinc sales de treball en grup i una sala de treball individual per a seguir classes en línia o atendre videoconferències.

L'anomenada "zona noble" de la Biblioteca s'està reconvertint gradualment en un espai diàfan per a nous usos. Per a aconseguir això hem de desplaçar moltes col·leccions de revistes en paper a altres espais (dipòsit propi, espai col·laboratiu GEPA del CSUC a Lleida). Aquest canvi d'ubicació és un procés llarg i costós perquè s'ha de fer de manera que sigui compatible amb el fet que la nostra hemeroteca té un fons molt ric en quantitat i qualitat i que encara es consulten alguns anys de publicacions de les que no tenim (o de les que hem perdut) l'accés en línia. Els darrers dos anys, amb l'espai que hem guanyat hem pogut instal·lar setze cubicles d'estudi individual, que hem constatat que tenen més èxit que les sales de treball, i seguirem avançant en aquesta línia, en la mesura que la nostra disponibilitat pressupostària addicional a l'ordinària de la Biblioteca ho permeti.

Finalment, i com ja he esmentat abans, clorem aquest acte amb l'obra de teatre "Revolucionaris", escrita pel Professor de la Facultat de Física Enric Pérez Canals; en el

muntatge i la interpretació hi col·laboren estudiants, ex-estudiants i professors de Física. L'obra està lliurement inspirada en un episodi de la visita d'Einstein, al qual ja he fet esment, i tracta de la relació dels moviments socials de principis del segle XX amb la Ciència, i de quines esperances hi tenien dipositades. Evidentment també hi apareix Einstein, a qui podríem qualificar com al primer "Físic mediàtic" de la Història de la Ciència.

No em resta més doncs que convidar-vos a veure la representació, agrair la vostra assistència i recordar-vos que després de la inauguració de la Mostra a la Biblioteca s'oferirà un modest refrigeri.

Barcelona, 22 de novembre de 2023

Albert Moyano